

УДК 349.2

**Журавльов С.В.,**  
*здобувач кафедри правового забезпечення господарської*  
*діяльності факультету № 6*  
*Харківського національного університету внутрішніх справ*

## ДО ХАРАКТЕРИСТИК ПРИНЦИПІВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНИХ СТЯГНЕНЬ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

У статті, на основі аналізу наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства, обґрунтовано, що принципи є неодмінною та однією із ключових складових правового регулювання дисциплінарних стягнень працівників ДБР, вони (принципи) формують ідейне підґрунтя та виражають соціально-правову природу даних стягнень. Спираючись на положення нормативно-правових актів, а також враховуючи існуючі дослідницькі позиції і точки зору, до основних принципів правового регулювання дисциплінарних стягнень працівників Державного бюро розслідувань автором віднесено такі: верховенство права, законність, невідворотність, обґрунтованість та відповідність застосованого стягнення вчиненому правопорушенню, визначеність та прозорість застосування дисциплінарних стягнень, підконтрольність громадськості, оскаржуваність. Зокрема, у статті зазначається, що один з головних правових принципів – принцип верховенства права у контексті правового регулювання дисциплінарних стягнень працівників ДБР слід розуміти як вимогу, про те, що права і свободи людини мають найвищу соціальну цінність; застосування відповідальності здійснюється з метою захисту зазначених цінностей, підтримки існуючого правового порядку та відновлення правової справедливості. Автором акцентується увага на тому, що принципи встановлюють ті відправні начала та пріоритети з урахуванням яких має організуватися й функціонувати інститут дисциплінарних стягнень у демократичній, правовій державі, для того, щоб забезпечувати належну реалізацію правоохоронної, правовиховної, правовідновлюючої, профілактичної та інших функцій юридичної відповідальності.

**Ключові слова:** принципи, принципи права, правове регулювання, дисциплінарні стягнення, Державне бюро розслідувань.

### Zhuravlev S. TO CHARACTERISTICS OF THE PRINCIPLES OF LEGAL REGULATION OF DISCIPLINARY PENALTIES OF EMPLOYEES OF THE STATE BUREAU OF INVESTIGATION

In the article, based on the analysis of scientific views of scientists and norms of the current legislation, it is substantiated that the principles are indispensable and one of the key components of the legal regulation of disciplinary penalties of employees of the DBS, they (principles) form an ideological basis and express the social and legal nature of these penalties. Based on the provisions of legal acts, as well as taking into account the existing research positions and points of view, the basic principles of legal regulation of disciplinary penalties of employees of the State Bureau of Investigation author include the following: transparency in the application of disciplinary sanctions, public scrutiny, appeal. In particular, the article states that one of the main legal principles - the rule of law in the context of the legal regulation of disciplinary sanctions of employees of the SBS should be understood as a requirement that human rights and freedoms are of the highest social value; liability is exercised to protect these values, to uphold the existing legal order and to restore legal justice. The author emphasizes that the principles set out the starting points and priorities with which the institute of disciplinary penalties in a democratic, rule of law should be organized and functioning in order to ensure the proper implementation of law enforcement, law enforcement, law enforcement, legal and law enforcement functions.

**Key words:** principles, principles of law, legal regulation, disciplinary sanctions, State Bureau of Investigation.

**Постановка проблеми.** Сучасний етап розвитку Української держави характеризується спрямованістю на відновлення довіри до правоохоронних органів, докорінним реформуванням судової та правоохоронної системи, подоланням корупції. На фоні цих процесів відбувається і перегляд нормативних засад правового статусу державного службовця та співробітника правоохоронного органу зокрема. Адже тільки за умови повного, неухильного, неупередженого та раціонального виконання співробітником правоохоронного органу своїх обов'язків можливе реальне виконання тих завдань, що покладені законом на відповідний правоохоронний орган (ДБР). В той же час, законодавець має доволі чітко регулювати питання, що стосуються вимог до співробітників правоохоронних органів, їх прав, обов'язків, обмежень, а також встановлювати юридичну відповідальність за недотримання цих вимог і механізми її реалізації [1]. Втім, притягнення до відповідальності працівників ДБР повинно будуватись на основі певних принципів, дотримання яких має важливе та першочергове значення.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** На сторінках наукової та навчальної літератури досить багато уваги приділяється поняттю та значенню принципів. Зокрема у сфері права загальні та специфічні аспекти принципів досліджували: В.В. Копейчиков, О.Ф. Скакун, В.М. Кириченко, О.М. Куракін, В.С. Нерсисянц, С.С. Алексеев, О.В. Зайчук, М.В. Цвік, О.М. Бандурка, В.К. Бабаєв та ін. Науковцями було сформовано суттєве та змістовне теоретичне підґрунтя із проблематики принципів. Втім, це не применшує актуальності дослідження принципів у розрізі окремих правових інститутів та явищ.

Саме тому у даному дослідженні ми маємо **на меті** поняття та ознаки принципів правового регулювання дисциплінарних стягнень працівників ДБР.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Починаючи наукове дослідження слід відзначити, що

принципами правового регулювання дисциплінарних стягнень працівників Державного бюро розслідувань є, обумовлені закономірностями суспільного життя, основоположні ідеї, що прямо чи опосередковано виражені у відповідних джерелах права, мають загальний, імперативний характер, та на яких ґрунтується застосування зазначених дисциплінарних стягнень.

До ключових ознак даних принципів слід віднести такі: мають суб'єктивно-об'єктивну природу, яка проявляється у тому, що з одного боку вони, тобто принципи, – це результат людської науко-пізнавальної діяльності, а з іншого – в основі принципів лежать певні, об'єктивно існуючі закономірності, на підставі вивчення, осмислення яких, і формулюються принципи; імперативний характер; загальний характер. Принципи, як правило, не містять конкретних вимог і є досить просторими у своїх формулюваннях; формують ідейне підґрунтя механізму застосування дисциплінарних стягнень до працівників ДБР. Вони виражають соціально-правову сутність даного інституту, закономірності, на яких ґрунтується його функціонування; характеризуються високим рівнем стабільності і тривалості дії; прямо чи опосередковано виражаються у положеннях чинного законодавства, завдяки чому принципи і набувають загальнообов'язкового характеру.

До кола основних принципів, що лежать в основі юридичної відповідальності різні дослідники відносять такі засадничі ідеї: гуманізм; законність; обґрунтованість; доцільність; невідворотність; своєчасність; справедливість; відповідність покарання правопорушенню; індивідуалізація [2, с.66-467; 3].

Що стосується законодавчого закріплення принципів, то у жодному із чинних нормативно-правових актів немає прямо закріпленого переліку принципів дисциплінарно відповідальності, засадничі правові ідеї даного інституту розпоршені у цілому ряді законодавчих та підзаконних актів, зокрема таких як: Конституція України; Закони «Про Державне бюро розслідувань», «Про державну службу», КЗпП України та ін.. Спираючись на положення цих та інших нормативно-правових актів, а також враховуючи існуючі дослідницькі позиції і точки зору, вважаємо, що до основних принципів правового регулювання дисциплінарних стягнень працівників ДБР слід віднести такі:

1) верховенство права. Даний принцип є одним із найбільш загальних та всеохоплюючих. Він пронизує усю правову матерію і лежить в основі кожного правового інституту. Даний принцип прямо закріплений у Основному Законі України (Конституції України), а саме у статті 8 встановлено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії [4]. Окрім Конституції, верховенство права згадується ще у цілій низці нормативно-правових актів в якості одного із ключових принципів, хоча й не у кожному із них він розтлумачений. Так, наприклад, у КАС України закріплено, що верховенство права полягає у тому, що суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [5]. У Законі України «Про Державне бюро розслідувань» від 02.11.2015 р. № 794-VIII, верховенство права також закріплене як один із основоположних принципів діяльності даного органу держави. Відповідно до даного принципу, зазначається у законі людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [6].

Також слід відзначити позицію судової влади щодо розуміння сутнісного змісту зазначеного принципу. Так, Верховний Суд України у Пленумі № 9 від 01.11.1996 року роз'яснив, що принцип верховенства права слід розуміти так, що конституційні права і свободи людини та громадянина є безпосередньо діючими, вони визначають зміст та спрямованість діяльності органів законодавчої та виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і забезпечуються захистом правосуддя [7]. Крім того у 2004 році Конституційний Суд України у рішенні від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004, розтлумачив, що верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України [8].

Досить простори та загальний, навіть абстрактний, характер даного принципу ускладнює можливість надання його чіткого визначення. На сторінках доктринальних та навчальних джерел пропонується цілий ряд підходів до тлумачення сутності даного принципу. Так, наприклад, В. В. Копейчиков вважає, що верховенство права передбачає неухильне дотримання правових принципів незалежно від міркувань стосовно їх політичної доцільності [9, с.194].

Складність принципу верховенства права призводить до того, що ряд дослідників вважають, що немає сенсу намагатися надати єдино вірне визначення даного принципу, оскільки досить складно досягнути в одному визначенні усі його аспекти. Зокрема М. І. Козюбра з цього приводу зазначав, що багатоаспектність вказаного принципу робить безперспективною будь-яку спробу дати якийсь універсальне визначення принципу верховенства права, придатне на всі випадки життя. При цьому науковець підкреслює, що це, звичайно, не означає, що більш-менш єдиних уявлень про сутність верховенства права неможливо досягти взагалі. Як свідчить сучасний теоретичний і практичний досвід, найбільш продуктивним для його розуміння є тлумачення

верховенства права «як певної суми щільно переплетених між собою принципів, котрі разом творять ядро доктрини конституціоналізму, а відтак є необхідним для будь-якого демократичного суспільного устрою [10]. Саме тому, коли йдеться про верховенство права, то низка дослідників сьогодні тлумачать його сутність через виокремлення та визначення його окремих складових, а то: законність, конституціоналізм, поділ влади, пріоритет прав людини та ін.. Слід відзначити, що саме такий підхід застосовує й Венеціанська комісія, яка вважає, що верховенство права передбачає: а. Законність, включаючи прозорий, підзвітний та демократичний процес введення в дію приписів права; б. Юридична визначеність; с. Заборона свавілля; d. Доступ до правосуддя, представленого незалежними та безсторонніми судами, включно з тими, що здійснюють судовий нагляд за адміністративною діяльністю; e. Дотримання прав людини; f. Заборона дискримінації та рівність перед законом [11].

Отже, враховуючи вище викладене, вважаємо, що принцип верховенства права у контексті правового регулювання дисциплінарних стягнень працівників ДБР слід розуміти як вимогу, про те, що: права і свободи людини мають найвищу соціальну цінність; застосування відповідальності здійснюється з метою захисту зазначених цінностей, підтримки існуючого правового порядку та відновлення правової справедливості; накладання дисциплінарних стягнень здійснюється виключно з підстав та поярку, встановлених законом; застосування дисциплінарних стягнень здійснюється на засадах рівності усіх перед законом. Тобто верховенство права визначає загальну правову атмосферу, в якій функціонує інститут дисциплінарного стягнення. Це атмосфера де неухильно здійснюються (додержуються, виконуються, використовуються, застосовуються) чинні правові норми усіма суб'єктами права (державними органами, посадовими особами, громадянами та їх об'єднаннями), де панують ідеї права, гуманізму, справедливості, свободи й відповідальності; особа захищена від сваволі влади, суспільство – від анархії, хаосу, безладдя й насильства [2, с.490];

2) законність, яка, за висловом В.П.Іванова, є системою реально чинного права, що характеризується повним здійсненням і реалізацією правових законодавчих актів державними органами, посадовими особами, громадськими організаціями, що забезпечують використання і захист прав і свобод громадян. Зміст законності становлять вимоги суворого і неухильного здійснення норм правового закону суб'єктами правового життя. Внаслідок цього законність як принцип проголошується і закріплюється в законодавстві як основоположна ідея існування та діяльності всіх суб'єктів права [12, с.252-253]. Законність, пише О.Ф.Скакун, -- це комплексне (принцип, метод, режим) соціально-правове явище, що відображає організацію і функціонування суспільства на правових засадах, гармонійний зв'язок особи, влади, права і закону в конкретній державі. Науковець відмічає, що існує формальна та правова законність [2, с.489]. Формальна – це офіційне дотримання будь-яких норм, що закріплені в приписах законів (виражається через зовнішню ознаку, яка не залежить від змісту приписів, їх відповідності чи невідповідності сутності права). У свою чергу правова законність – дотримання норм права, закріплених у приписах законів та інших джерел (форм) права відповідно до принципу верховенства права, реалізація якого забезпечує людину від свавілля владних інституцій та їх посадових осіб (виражається через внутрішню, сутнісну, ознаку, що полягає у неухильній відповідності приписів гуманістичній сутності права). Правова законність як принцип – провідне загальноприйняте правило імперативного характеру, що виражене у нормах-ідеях найвищого авторитету і потребує від державних органів та їх посадових осіб, громадян та їх об'єднань діяти правомірно, у межах правових норм, закріплених у приписах усіх чинних джерел (форм) [2, с.489-490].

Тож, принцип законності вимагає, щоб механізм застосування дисциплінарних стягнень до працівників ДБР ґрунтувався виключно на вимогах чинного законодавства. Не може бути застосоване дисциплінарне стягнення з підстав, у порядку чи у формі, що не передбачені положеннями діючого законодавства, яке є основним джерелом права;

3) невідворотність. Даний принцип розвиває більш загальну вимогу рівності усіх перед законом. Кожен працівник ДБР, у разі вчинення ним правопорушення, зобов'язаний нести відповідальність. Звільнення від неї можливе тільки у випадках, прямо передбачених законом.

4) обґрунтованість та відповідність застосованого стягнення вчиненому правопорушенню. Забезпечення правової справедливості, яка є одним із ключових аспектів верховенства права, вимагає, щоб застосування відповідного дисциплінарного стягнення було чітко аргументоване об'єктивно існуючими обставинами справи, а вид і міра покарання відповідали рівню шкідливості протиправної поведінки;

5) визначеність та прозорість застосування дисциплінарних стягнень. Юридичні аспекти (матеріальні та процедурні) механізму застосування дисциплінарних стягнень мають бути чіткими та зрозумілими. Слід відмітити, що Європейський суд з прав людини у своїй практиці неодноразово наголошував на тому, що правова визначеність є однією із органічних складових панування верховенства права в державі [13].

6) підконтрольність громадськості – принцип, який забезпечує належний рівень відкритості та підзвітності громадськості діяльності ДБР. Зокрема у контексті досліджуваної проблеми даний принцип вимагає залучати до роботи компетентних суб'єктів, що вирішують питання про застосування дисциплінарних стягнень до працівників ДБР, представників громадськості. Так, відповідно до закону «Про Державне бюро розслідувань» від 02.11.2015 р. № 794-VIII, до складу Дисциплінарної комісії входять три особи, визначені Радою громадського контролю при Державному бюро розслідувань [6].

7) оскаржуваність – принцип, який забезпечує можливість працівників ДБР, відносно яких застосовуються дисциплінарні стягнення, відстоювати власну позицію і захищати свої права та законні інтереси,

оспорюючи у встановленому законодавством порядку правомірність застосованих до них заходів юридичної відповідальності.

**Висновки.** Отже, принципи є неодмінною та однією із ключових складових правового регулювання дисциплінарних стягнень працівників ДБР. Вони (принципи) формують ідейне підґрунтя та виражають соціально-правову природу даних стягнень. Принципи встановлюють ті відправні начала та пріоритети з у рахуванням яких має організуватися й функціонувати інститут дисциплінарних стягнень у демократичній, правовій державі, для того, щоб забезпечувати належну реалізацію правоохоронної, правовиховної, правовідновлюючої, профілактичної та інших функцій юридичної відповідальності.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Невольчук Т. С. Організаційні аспекти дисциплінарної відповідальності працівників Державного бюро розслідувань. *Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 16 червня 2018 р.) / редкол.: Г. О. Ульянова (голова ред.), В. М. Дрьомін, Є. Л. Стрельцов [та ін.] ; НУ "ОЮА". Одеса : Юридична література, 2018. С. 181-185.
2. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. 2-ге видання. К.: Алерта; КНТ;ЦУЛ, 2010. 520 с.
3. Теорія держави і права: модульний курс : навч. посіб. / Кириченко В. М., Куракін О. М. К. : Центр учбової літератури, 2010. С. 172-173.
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Кодекс адміністративного судочинства України (в редакції Закону № 2147-VIII від 03.10.2017, ВВР, 2017, № 48, ст.436). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
6. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 02.11.2015 р. № 794-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>
7. Постанова №9 Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 01.11.1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0009700-96>
8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 № 15-рп/2004. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04/>.
9. Копейчиков В. В. Правознавство. К. : Юрінком Інтер, 2006. 748 с.
10. Козюбра М.І. Верховенство права і Україна. *Право України*. 2012. № 1–2. С. 30-63. URL: <https://npu.edu.ua/media/kunena/attachments/legacy/files/03.pdf>
11. Доповідь Венеціанської комісії «Про верховенство права» від 25–26 березня 2011 року / ПРАВО УКРАЇНИ 2011. № 10. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr)
12. Теория государства и права : курс лекций / Иванов А. А., Иванов В. П. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2007. 303 с.
13. Кравцова Т. Правова визначеність: основні принципи та практика Європейського суду. URL: [https://protocol.ua/ua/pravova\\_viznachenist\\_osnovni\\_printsipi\\_ta\\_praktika\\_evropeyskogo\\_sudu/](https://protocol.ua/ua/pravova_viznachenist_osnovni_printsipi_ta_praktika_evropeyskogo_sudu/)

#### REFERENCES:

1. Nevolchuk, T. S. (2018). Organizational aspects of disciplinary responsibility of employees of the State Bureau of Investigation. *Derzhavne byuro rozsliduvan': na shlyakhu rozbudovy* : mater. Mizhmar. nauk.-prakt. konf. (pp. 181-185). Odesa : Yurydychna literature [in Ukrainian].
2. Skakun, O. F. (2010). *Theory of Law and State: A Textbook*. (2nd ed.). Kyiv: Alerta [in Ukrainian].
3. Kirichenko, V. M. (2010). *State and Law Theory: Modular Course: Teaching tool*. Kyiv: Tsentr uchbovoyi literatury [in Ukrainian].
4. Constitution of Ukraine (1996, June 28). Retrived from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
5. Code of Administrative Judiciary of Ukraine. (2017, October 03). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> [in Ukrainian].
6. Law of Ukraine on the State Bureau of Investigation No. 794-VIII (2015, November 02). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19> [in Ukrainian].
7. On the Application of the Constitution of Ukraine to the Administration of Justice. Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine No. 9 from 01<sup>st</sup> November 1996. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0009700-96> [in Ukrainian].
8. The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional submission of the Supreme Court of Ukraine on the conformity of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the provisions of Article 69 of the Criminal Code of Ukraine (case on the appointment of a milder sentence) of 02.11.2004 № 15-rp / 2004. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04> [in Ukrainian].
9. Kopeychikov, V. V. (2006). Science of law. Kyiv: Yurincom Inter [in Ukrainian].
10. Kozubra, M.I. (2012). Rule of law and Ukraine. PRAVO UKRAYINY, 1-2, 30-63. Retrieved from: <https://npu.edu.ua/media/kunena/attachments/legacy/files/03.pdf> [in Ukrainian].
11. Report of the Venice Commission on the Rule of Law of 25-26 March 2011. (2011). PRAVO UKRAYINY,

10. Retrieved from: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev-ukr) [in Ukrainian].

12. Ivanov, A. A. (2007). State and Law Theory: A Lecture Course. Moscow: UNITI-DANA [in Ukrainian].

13. Kravtsova, T. Legal certainty: basic principles and practice of the European Court of Justice. Retrieved from: [https://protocol.ua/ua/pravova\\_viznachenist\\_osnovni\\_printsipi\\_ta\\_praktika\\_evropeyskogo\\_sudu](https://protocol.ua/ua/pravova_viznachenist_osnovni_printsipi_ta_praktika_evropeyskogo_sudu) [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.10.2019